

Avrupa Birliğinde Çevre Politikası İlkeleri ve Uygulanmasında Dikkate Alınması Gereken Ahlaki ve Hukuki Ölçütler

*¹Ömer Adil Atasoy

¹ İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, Türkiye

Özet

Türkiye Avrupa Birliğine tam üyelik konusunda önemli bir mesafe kat etmiş bulunmaktadır. Türkiye “Çevre Faslında”, Avrupa Birliği ile Mevzuat Uyumlaştırma sürecini büyük ölçüde tamamlamıştır. Avrupa Birliği yetkili organları değişik tarihlerde Birlik için çevre politikaları geliştirmiş ve bu politikaların uygulanması bakımından bazı ilkeler benimsemiştir. Bu Tebliğin amacı, öncelikle bu ilkelerin neler olduğunu belirtmek, sonra da ‘İhtiyatlılık İlkesinin’ hayata geçirilmesinde duyarlılık sınırının ve objektif ölçünün ne olması gerektiğini, bu ilkenin kullanılmasında aşırılığı ve başkaca öne çıkan hak ve menfaatleri korumak adına makul ve meşru ahlaki ve hukuki ölçütlerin olup olmadığını ortaya koymaktır. Ayrıca, korunması gereken farklı hakların bir arada bulunması ve yarışması halinde çözümün nasıl olması gerektiği konusunda yasal düzenlemelerden hareketle öneriler sunmaktır.

Anahtar kelimeler: Çevre, Çevre Politikası İlkeleri, İhtiyatlılık İlkesi, Çevre Hakkının Kötüye Kullanılması, Çevre Gönüllüsü Aktivist

Abstract

Turkey already has great progress on full membership of the European Union. Turkey has completed most of the process of harmonization with the European Union legislation on the Chapter on Environment. European Union competent bodies have developed environmental policies for the Union at various dates and have adopted some of the principles in the implementation of these policies. The aim of this paper is firstly, state that what these principles are. Afterwards, what should be the limit of detection and objective measures while implementing of the Precautionary Principle. Another aim of this paper is present that whether are there any reasonable, moral, legal criteria on behalf of protection of the rights and interests. In addition, it will be advised legal regulations on how should be the solution in the circumstances of the coexistence of the different rights that must be protected and that compete each other.

Key words: Environment, Precautionary Principle, environmental volunteers, volunteer environmental activist

1. Giriş

Küçülen dünyamızda “Çevre” ve “Çevrenin Korunması” önemli bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Tüm insanlığın ortak kamusal mal varlığı olarak kabul edilen çevresel değerlerimizin, sürdürülebilir şekilde korunması, en az hasarla gelecek kuşaklara geçişinin sağlanması, yaşanabilir bir dünya açısından önem taşımakta ve evrensel bir dayanışma hakkı olarak ortaya çıkmaktadır. Çevresel amaçları gerçekleştirmek konusunda örgütlü toplum, gönüllü kuruluşlar, çevre dostu kişiler, bilim insanları ve Devlet Yöneticilerinin önderliğinde kararlar alınmakta ve düzenlemeler yapma yoluna gidilmektedir.

Dünya kamuoyunun ve kişilerin her düzeyde bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi, çevresel olumsuz etkilerin zararlarından korunmak konusunda politikalar oluşturmak ve hukuki

*Sorumlu Yazar: Adres: İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, Türkiye. E-mail: omeratasoy@aydin.edu.tr, Telefon: +90 212 444 1 428/23421

düzenlemeler yapmak gereği ortaya çıkmakta ve konu bireylerin kişisel bencil tercihlerine bırakılmayacak kadar önem taşımaktadır. Çevresel değerlerin korunması konusunda yapılan çalışma ve düzenlemeler el birliği ve dayanışma içinde hareket etmeyi gerektirmekte ve disiplinler arası bir boyut kazanmış bulunmaktadır.

Türkiye Avrupa Birliğine tam üyelik konusunda önemli bir mesafe kat etmiş bulunmaktadır. Türkiye “Çevre Faslında”, Avrupa Birliği ile Mevzuat Uyumlaştırma sürecini büyük ölçüde tamamlamıştır. Avrupa Birliği yetkili organları değişik tarihlerde Birlik için çevre politikaları geliştirmiş ve bu politikaların uygulanması bakımından bazı ilkeler benimsemiştir.

Bu Tebliğin amacı, öncelikle bu ilkelerin neler olduğunu belirtmek, sonra da ‘İhtiyatlılık İlkesinin’ hayata geçirilmesinde duyarlılık sınırının ve objektif ölçünün ne olması gerektiğini, bu ilkenin kullanılmasında aşırılığı ve başkaca öne çıkan hak ve menfaatleri korumak adına makul ve meşru ahlaki ve hukuki ölçütlerin olup olmadığını ortaya koymaktır. Ayrıca, korunması gereken farklı hakların bir arada bulunması ve yarışması halinde çözümün nasıl olması gerektiği konusunda yasal düzenlemelerden hareketle öneriler sunmaktır.

2. Yöntem

2.1. Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve İlgili Düzenlemeler

Avrupa Birliğini Kuran Antlaşmada (Roma Antlaşması) Birliğin Çevre Politikası ile ilgili hükümlere yer verilmemiştir. Birliğin Çevre Politikasının yasal temeli 1987 tarihli Avrupa Tek Senedine dayanmaktadır. Avrupa Tek Senedi, Birliğin Çevre Politikasına Roma Antlaşmasında ayrı bir başlık altında yer verilmesini sağlamıştır.

Roma Antlaşmasının “Çevre” başlıklı dokuzuncu bölümünde yer alan 174. maddeye göre, Çevre Politikasında Topluluk aşağıdaki amaçları izleyecektir: Çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi, İnsan sağlığının korunması, Doğal kaynakların ihtiyatlı ve akılcı kullanılması, Bölgesel ya da global çevre sorunları ile ilgili önlemleri uluslararası düzeye taşımak.

Avrupa Birliği (AB) Konseyi ve Komisyonu değişik tarihli toplantılarında çevresel tehlikelerden korunmak ve çevresel zararları önlemek bakımından bazı ilkeleri benimsemiş bulunmaktadır. Bu ilkeler doğrultusunda benimsediği politikalar dinamik bir biçimde diğer sektör ve sahalardaki politikaları ve düzenlemeleri de etkilemektedir. Birlik tarafından benimsenen bu ilkelerden en önemlisi ve öncelikle hayata geçirilen ilke: ‘Kirlenen öder’ veya ‘Kirlenen temizler ve oluşan zararı tazmin eder’ ilkesidir. Bu ilkeye ek olarak daha yeni ve güncel bir ilke, ‘Yeşil Avrupa’ konsepti kapsamında ortaya çıkan ‘İhtiyatlılık’ ilkesidir.

2.2. Avrupa Birliğinde Çevre Politikası İlkeleri

1. Bütünleyicilik ilkesi: Topluluk tarafından yürütülecek faaliyetlerin temellerinden birini oluşturmaktadır. Avrupa Topluluğu Çevrenin korunmasının Birliğin diğer politikalarının içine entegre edilmesi ilkesi, Antlaşması’nın 6. maddesinde, çevre korunmasının gereklerinin sürdürülebilir gelişmenin teşvik edilebilmesi için diğer Topluluk politika ve faaliyetlerine eklenmesi gerekmektedir. Avrupa bütünleşmesinin başlangıcından itibaren bu ilkeden en çok etkilenen iki politika alanı malların serbest dolasımı ve rekabet politikası olmuştur.

2. Yüksek seviyede koruma ilkesi: Bu ilke yasama yetkileri dahilinde basta Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi olmak üzere Topluluğun tüm kurumlarını bağlamaktadır. Bütün kurumlar, Topluluğun farklı bölgelerindeki çevre koşullarını da hesaba katarak yüksek seviyede çevre korumasını amaç edinmelidir.

3. Kirleten öder ilkesi: Bu ilke, ilk Çevre Eylem Programı'nda belirtildiği gibi Topluluk çevre politikasının temel taşıdır. Kirletenlere, sebep oldukları kirlilik ile mücadelenin bedelinin ödettilmesi, onları kirliliği azaltmaya ve daha az kirleten ürün ve teknolojiler bulmaya teşvik etmektedir. Bu ilke, kirleticilerin uyması gereken çevre standartları koyularak da uygulanabilmektedir. Topluluk mevzuatının ikincil kaynakları kapsamında bu ilkeye çeşitli atıflar yapılmıştır. Örneğin Atık Çerçeve Direktifi, kirleten öder ilkesine doğrudan atıf yapmakta ve atığın yok edilmesi masraflarının atık sahibine ait olduğunu belirtmektedir.

4. Önleme ilkesi: Bu ilke, Antlaşmalara Tek Senet ile eklenmiştir. Önleme ilkesi, zararın tam olarak ortaya çıkmasından önce gerekli önlemlerin alınması gereğinin altını çizmektedir. Bu ilkeye 3. Çevre Eylem Programı'nda atıf yapılmıştır. Önleme ilkesinin uygulanabilmesi için karşılanması gereken koşullar; bilginin tüm karar vericiler için mevcut ve kullanılabilir olması, gerçek durumun karar alma süreçlerinin erken bir aşamasında değerlendirilmesi ve Topluluk tarafından kabul edilmiş olan tedbirlerin üye ülke iç hukuklarına aktarılıp aktarılmadığının izlenmesidir.

5. Kaynakta önleme ilkesi: Topluluk çevre politikası, çevresel zararın, öncelikle kaynağında önlenmesi ilkesine dayanmaktadır. Topluluk mevzuatı bu ilkeyi, özellikle emisyon standartlarının çevre kalite ölçütlerini aştığı su ve atık sektörüne uygulamaktadır. Atık sektöründe, örneğin, atık nakillerinin sınırlandırılması amacıyla, atığın mümkün olduğunca üretim yerine yakın bir yerde yok edilmesi gerekmektedir.

6. İhtiyatlılık ilkesi: Bu ilke ilk kez Maastricht Anlaşması'na dahil edilmiştir. Belli bir hareketin çevre açısından olumsuz ve zararlı sonuçlar doğuracağı hakkında ciddi bir şüphe mevcutsa, bilimsel kanıtın ortaya çıkmasına kadar beklemeden ve çok geç olmadan önlem alınması anlamına gelmektedir.

İhtiyatlılık ilkesini, proaktif ve önleyici bir biçimde çevresel tehlikeyi daha meydana gelmeden önce ortadan kaldırmayı amaçlayan, bu konuda gerektiğinde inisiyatif kullanarak, bilinç oluşturmaya, gerekli önleyici yasal ve idari tedbirlerin alınmasını ve uygulanmasını sağlayan girişimlerin ve düzenlemelerin bütünü olarak tanımlamak mümkündür.

Bu ilke, “bir eylemin çevre için olumsuz sonuçlar doğuracağı şüphesi varsa, önlem alınması için kanıt beklemeye gerek yoktur” şeklinde bir anlayışı benimseyerek, “kirletme ihtimaline karşı gerekli önlem önceden alınır” şekline dönüşmüş bulunuyor.

2.3. Avrupa Birliğinde Kişilere Sağlanan Çevre Hakları

1. Bilgilendirilme hakkı: Vatandaşların kendi hayatları hakkında doğru kararlar alabilmeleri için devlet politikalarına dair bilgilere kolaylıkla ulaşabilmeleri gerekir.

Bunun yanında devlete ait dosyaların kamuoyu denetimine açık olması, devlet görevlilerinin hatalarının ve sahip oldukları erki kötüye kullanmalarının ortaya çıkmasında önemli bir kontrol

mekanizması olmaktadır. AB’de çevre ile ilgili bilgilere erişim hakkındaki 90/313/EEC sayılı Direktif üye ülkelerdeki dosyaları kamuoyuna açarak kişilerin, sınıai faaliyetler ve hükümet kararlarının çevresel etkilerini görebilmelerini sağlamıştır

2. Fikri sorulma hakkı: Hükümetler tarafından, karar alma süreçlerine çevresel kaygıların ilk kez dahil edildiği 1985 yılından sonra, 1997 yılında alternatif çözümlerin ve küçük ancak çok sayıda projenin değerlendirilmesine izin verilmiştir.

1994 yılında, 5. Çevre Eylem Programı çerçevesinde Birliğin çevre politikalarını ve yasalarını halka yakınlaştırmak üzere işletmeleri, tüketicileri, sendikaları, meslek kuruluşlarını, çevre gruplarını ve yerel ve bölgesel organları temsilen 32 kişiden oluşan bir diyalog grubu oluşturulmuştur. Bu grup Avrupa Çevre ve Sürdürülebilir Gelişme için Danışma Forumu ismini almıştır. Ayrıca, ülkeler ve farklı yönetim düzeyleri arasında işbirliğini geliştirmek üzere iki diyalog grubu daha oluşturulmuştur.

3.Hükümetlerin kararlarını irdeleme hakkı: Birlik, AB çevre hukukunun uygulanması ve yaptırım hakkında geniş kapsamlı bir karar ile çevre konularında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerine ve bireylere Birlik hukukunun uygulanması için mahkemelere başvuru hakkını vermiştir. Bu kararda çevre direktifleri için yargıya başvuru hakkı tanınmakta ve temsili kurumlar tarafından ulusal mahkemeler başvuru yolu açılmaktadır.

4.Avrupa Birliği yasalarından yararlanma hakkı: Herhangi bir üye ülkenin herhangi bir direktifi doğru biçimde uygulamaması, bir bireyi belli şartlar altında AB hukuku çerçevesinde tesis edilmiş bir haktan yoksun bırakabilir. Ancak Avrupa Birliği Adalet Divanı, bir kişinin AB hukuku çerçevesindeki hakkının, AB hukukunun ulusal hukuka gereğince adapte edilmiş olmadığı hallerde bile bir üye devlet aleyhine uygulanılabileceği kararını vermiştir. Bu “doğrudan etki” doktrini, hükümet dışı kuruluşlar ve bireyler bakımından daha da önemli hale gelebilir. Bir birey AB hukuku çerçevesinde koruma isteyerek bir yerel mahkemeye başvurduğunda, mahkeme, davayı Adalet Divanına gönderebilir.

2.4.Sağlıklı Bir Çevrede Yaşama Hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) Çerçevesinde Korunması

AİHS’de çevre hukukuna ve çevre hakkının korunmasına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu eksiklik mahkemeye doğrudan çevresel hakların korunmasına ilişkin istemler içeren başvuruların yapılmasını engellemiştir. Mahkeme, sözleşmede öngörüldüğü için değil, ulusal yasaların bir hak olarak tanıdığı ölçüde “sağlıklı bir çevrede yaşam hakkını” incelemiştir. Mesela, İsviçre’de yaşamakta olduğu konutların yakınındaki bir hava alanının neden olduğu hava ve gürültü kirliliğinden yakınan kişilerin ulusal yargı yerlerinde açtıkları tazminat davalarının üç yıl sürmesi, AİHM’ce “uygun sürede yargılama hakkının çiğnenmesi” olarak nitelenmiştir.

2.5.İhtiyatlılık İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması

1 Haziran 1992 Tarihinde Rio De Jenerio’da toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, Devletlerin çevreye ilişkin sorumluluklarının ve haklarının genişletilmesini amaçlayan “Rio Çevre Kalkınma Bildirgesi” ni kabul etmiştir. Bu bildirgenin 10. Maddesine göre: “Çevre konuları, duyarlı bireylerin belirli düzeydeki katılımları ile en iyi biçimde ele alınabilir. Ulusal düzeyde her birey, kamu otoritelerinde mevcut çevreyle ilgili bilgilere (tehlikeli maddeler ve faaliyetlere ilişkin bilgiler de dahil olmak üzere) ulaşabilecek ve karar verme sürecine katılma olanağına sahip olacaktır. Devletler bu tür bilgileri herkesin ulaşabileceği konuma getirerek, kamu duyarlılığını ve katılımını kolaylaştıracak ve destekleyecektir. İvedi çözüm ve yeni düzenlemeler dahil olmak üzere adli ve idari uygulamalara etkin bir biçimde geçilmesini sağlayacaktır.

İhtiyatlılık ilkesi ve bu ilkenin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilen önleme ilkesi çerçevesinde bir çevresel hakkın kullanılması çevresel tehlikelere duyarlı birey ve kurumlara bir hak olarak tanınmış bulunmakta ise de bu hakkın uluslar üstü ve ulusal yasaların izin verdiği ölçüler içinde kalarak kullanılması gerekmektedir. Özellikle ülkemizde bazı yaşanmış olay ve örnekler bakımından çevre duyarlılığı bahane edilerek çevrenin korunmasına ilişkin hakların yasalara aykırı eylem ve davranışlara dönüşerek kötüye kullanıldıkları görülmektedir. Bu tür kamu düzenini bozucu davranışların sebep veya saiki ne olursa olsun, hukuk düzeni içinde hoş görülmesi mümkün değildir. Halk tabiri ile bu davranışların büyük bir kısmı “Sureti Haktan görünerek güya meşru ve hukuken geçerli bir yoldan başkasına zarar vermek” şeklinde değerlendirmeye müsait görünmektedir. Türkiye’de bu tür olaylara, uzun zaman ülke gündemini işgal etmiş bazı olay ve eylemleri örnek olarak sayabiliriz:

- İşlenebilir yeraltı servet ve madenlerimizin işletmeye alınması kararlarına ilişkin çeşitli zamanlarda ortaya konulan eylem ve tepkiler.
- Nükleer esaslı enerji santrallerinin hayata geçirilmesine ilişkin tepkiler,
- Kullanılabilir su ve diğer enerji kaynaklarından yararlanma konusundaki projelere karşı tepkiler,
- Taksim gezi parkı düzenlemesi dolayısıyla gelişen ve aşırı ihtiyatlılık örneği olarak gösterebileceğimiz zincirleme olaylar,
- Karadeniz bölgesinde bazı yaylaların doğa turizmine ve sağlıklı ulaşımına açılması maksadıyla gerçekleştirilen yol yapımı çalışmalarına karşı tepkiler,
- Artvin Cerattepe bakır madeninin işleme açılması maksadıyla gerçekleştirilen proje kapsamında ortaya konan tepkiler.

Bir hakkın aşırı kullanımı veya kötüye kullanılmasına ilişkin uygulamalar, konunun bir başka yönünü oluşturmaktadır. Çağdaş hukuk düzenlerinde konuyu, bu yönünü esas alarak düzenleyen ve genel kabul gören hukuk kuralı: “Hakkın kötüye kullanılmasını kanun korumaz” şeklinde ifade edilmiştir.

Hakkın kötüye kullanılması, bir hakkın, kanunun ön gördüğü amacın dışında olacak şekilde kullanılmasıdır. Dürüstlük kuralı, her hakkın, kanunun o hakkı tanıırken öngördüğü amaca uygun biçimde kullanılmasını gerektirir. Hakkın bu şekilde ve bu amaçla bağdaşmayacak şekilde kullanılması “Hakkın kötüye kullanılması yasağı” olarak isimlendirilir.

Hakkın kötüye kullanılması halinde, bir hakkın varlığı değil, kötüye kullanma eyleminin şekil ve

durumuna göre ya bir “haksız fiil” veya “suç sayılan bir fiilin” ortaya çıkması söz konusu olur. Ortaya çıkan fiilin niteliğine göre hukuki veya cezai yaptırımların uygulanması yoluna gidilebilir.

2001 Tarih ve 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 2. maddesinin 2. fıkrası bu kuralı: **“Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz”** şeklinde ifade etmiştir.

Maddenin daha önceki düzenlenmesi bakımından söz konusu olan ve “sırf gayrı ızzar eden” yani “başkasını zarara sokma kastının” varlığını arayan subjektif unsur, yeni düzenlemede madde metninden çıkarılmıştır. Böylece, mehz İsviçre Medeni Kanunu’nun subjektif unsura yer vermeyen genel düzenlemesi kabul edilmiştir. Artık hakkın bu şekilde kullanılmasının, bir kötüye kullanma olduğunun herkesçe kabul edilecek derecede açık ve anlaşılır olup olmadığına bakılacaktır. Hakların kullanılmasında dürüstlük esastır. Eyleme dönüşen o tarz bir kullanma, açıkça dürüstlük kuralına ters düşüyorsa, ortada başkasına doğrudan verilen bir zarar veya zarar verme kastı olmasa bile hak kötüye kullanılmış sayılacaktır.

2.6. Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türk Çevre Hukuku

Türkiye’de AB “Çevre Politikaları” doğrultusunda, 1982 Tarihli Anayasa ve Çevre Kanunu başta olmak üzere pek çok yasal düzenleme yapılmış bulunmaktadır. Türkiye, AB’nde oluşan politikalar ve ortaya çıkan etkileşimli düzenlemeler çerçevesinde ilgili mevzuatı geliştirmeye devam etmektedir. Birey olarak ‘Tüketicilerin’ sağlık ve can güvenliğinin korunmasını, çevresel tehlikelerden korunmasını sağlamak amacıyla kabul edilmiş bulunan Tüketicinin Korunması Hakkındaki 6502 Sayılı Kanun bu düzenlemelere bir örnek olarak gösterilebilir.

İhtiyatlılık ilkesinin Türkiye özelinde uygulanması bakımından, gerekli yasal önlemler alınmış ve düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, bazen aşırı, yanlış ve yasal olmayan eylem ve davranışlar şeklinde ortaya çıktığına şahit olmaktayız. Özellikle, “İhtiyatlılık İlkesinin” “Aşırı İhtiyatlılık” şeklinde anlaşılıp, yasal uygulamalara aykırı ve genel kamu düzenini bozacak şekilde uygulanması, çevresel değerlerin korunması duyarlılığını aşarak, kamu düzenini korumak, ekonomik ve toplumsal refahı artırmak konusundaki yasal uygulamaları göz ardı ederek, bir hakkı kullanma görünümü altında, “hakkın kötüye kullanılması”, yani, bir başkasının hakkına veya başkaca korunması gereken diğer haklara zarar vermek şekline bürünebilmektedir.

1. 1982 Tarihli Anayasada Çevrenin Korunması

“Sosyal Ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” kısmında yer alan 1982 Anayasasının 56. Maddesi, “Sağlık ve Çevrenin Korunması” başlığı altında şu düzenlemeyi yapmaktadır: “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir”.

Görüldüğü üzere Anayasa, hem Devlete, hem ilgili kurum ve kuruluşlara ve hem de vatandaşlara çevreyi, çevre sağlığını geliştirmek ve korumak görevini vermektedir.

2. Çevre Kanununda Yer Alan Çevre Politikası İlkeleri

Çevre Kanunu’nda (ÇK.) (9.8.1983 Tarih ve 2872 Sayılı Kanun. Son değişiklik tarihi 24.6.2006) çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve kirliliğin önlenmesine ilişkin genel ilkeler şunlardır

(ÇK. M. 3, 26.04.2006 Tarih ve 5491 Sayılı Kanunla değişik):

a) Çevreyi korumak herkese düşen bir görevdir: Başta idare, meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere Herkes, çevrenin korunması ve kirliliğin önlenmesi ile görevli olup bu konuda alınacak tedbirlere ve belirlenen esaslara uymakla yükümlüdürler.

b) İşbirliği ve dayanışma ilkesi: Çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparlar.

Çevre politikalarının oluşmasında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve yerel yönetimler; meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür.

c) Sürdürülebilir kalkınma ilkesi: Arazi ve kaynak kullanım kararlarını veren ve proje değerlendirmesi yapan yetkili kuruluşlar, karar alma süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ilkesini gözetirler. Yapılacak ekonomik faaliyetlerin faydası ile doğal kaynaklar üzerindeki etkisi sürdürülebilir kalkınma ilkesi çerçevesinde uzun dönemli olarak değerlendirilir.

d) Doğal kaynakların verimli kullanılması ve atık oluşumunu kaynağında azaltma ilkesi: Her türlü faaliyet sırasında doğal kaynakların ve enerjinin verimli bir şekilde kullanılması amacıyla atık oluşumunu kaynağında azaltan ve atıkların geri kazanılmasını sağlayan çevre ile uyumlu teknolojilerin kullanılması esastır.

e) Kirleten öder ilkesi: Kirletme ve bozulmanın önlenmesi, sınırlandırılması, giderilmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için yapılan harcamalar kirleten veya bozulmaya neden olan tarafından karşılanır. Kirletenin kirletmeyi veya bozulmayı durdurmak, gidermek veya azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre kirletenden tahsil edilir.

f) Çevrenin korunması için gerekli teknik araçların ve teşviklerin kullanılması ilkesi: Çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve giderilmesi için uyulması zorunlu standartlar ile vergi, harç, katılma payı, yenilenebilir enerji kaynaklarının ve temiz teknolojilerin teşviki, emisyon ücreti ve kirletme bedeli alınması, karbon ticareti gibi piyasaya dayalı mekanizmalar ile ekonomik araçlar ve teşvikler kullanılır.

g) Tüm düzenlemelerin bakanlığın koordinasyonunda yapılması ilkesi: Bölgesel ve küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak taraf olduğumuz uluslararası anlaşmalar sonucu ortaya çıkan ulusal hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi için gerekli teknik, idarî, malî ve hukukî düzenlemeler Bakanlığın koordinasyonunda yapılır.

Çevrenin korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik gerekli teknik, idarî, malî ve hukukî düzenlemeler Bakanlığın koordinasyonunda yapılır

h) Maliyetlere katlanma ilkesi: Gerçek ve tüzel kişiler, bu düzenlemeler sonucu ortaya çıkabilecek maliyetleri karşılamakla yükümlüdür.

3. İhtiyatlılık İlkesi ve Çevre Kanununda Düzenlenme Şekli

a) Çevre Değerlendirme Raporu ve İhtiyatlılık İlkesi Bakımından Önemi (ÇK. M. 10, Değişik: 26/04/2006 – 5491/7):

Görüldüğü üzere Çevre Kanununda doğrudan “İhtiyatlılık İlkesine” ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat bu ilkenin zaten var olduğu varsayımı altında getirilen düzenlemeler ihtiyatlılık ilkesinin ve onun önemli bir aracı olan önleme ilkesinin uygulanması anlamına gelmektedir.

Gerçekten de gerçekleştirmeyi plânladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler, “Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu” veya proje tanıtım dosyası hazırlamakla yükümlüdürler.

“Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu Kararı” veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir Kararı” alınmadıkça bu projelerle ilgili onay, izin, teşvik, yapı ve kullanım ruhsatı verilemez; proje için yatırıma başlanamaz ve ihale edilemez.

Çevresel Etki Değerlendirmesine tâbi projeler ve Stratejik Çevresel Değerlendirmeye tâbi plân ve programlar ve konuya ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmeliklerle belirlenir.

b) Kirlenen Öder ve Maliyetlere Katlanır İlkesi Açısından “İzin Alma, Arıtma ve Bertaraf Etme Yükümlülüğü (ÇK. M. 11, Değişik: 26/04/2006 – 5491/8):

Üretim, tüketim ve hizmet faaliyetleri sonucunda oluşan atıklarının alıcı ortamlara doğrudan veya dolaylı vermeleri uygun görülmeyen tesis ve işletmeler ile yerleşim birimleri atıklarını yönetmeliklerde belirlenen standart ve yöntemlere uygun olarak arıtmak ve bertaraf etmekle veya ettirmekle ve öngörülen izinleri almakla yükümlüdürler.

Yukarıda belirtilen yükümlülüğü bulunan tesis ve işletmeler ile yerleşim birimlerine;

- 1) İnşaat ruhsatı aşamasında bu yükümlülüğünü yerine getireceğini gösterir proje ve belgeleri ilgili kuruma sunmadıkça inşaat ruhsatı verilmez.
- 2) İnşaatı bitmiş olanlardan, bu yükümlülüğü yerine getirmeyenlere işletme ruhsatı ve/veya yapı kullanma ruhsatı verilmez.
- 3) İnşaat ruhsatına, yapı kullanma veya işletme ruhsatını haiz olmakla birlikte arıtma ve bertaraf yükümlülüklerini yerine getirmemeleri halinde, verilmiş yapı kullanma izni veya işletme izni iptal edilir.

2.7. Çevre Gönüllüsü ve Çevre Gönüllüsü Aktivist Kavramı

2.7.1. Çevre Gönüllüsü:

Çevre Kanununun “Tanımlar” başlığı altındaki 2. maddesinde şu şekilde tanımlanmıştır: Çevre Gönüllüsü, “Bakanlıkça, uygun niteliklere sahip kişiler arasından seçilen ve bu Kanun ve Kanuna göre yürürlüğe konulan düzenlemelere aykırı faaliyetleri Bakanlığa iletmekle görevli ve yetkili kişidir”. Bakanlık tarafından hazırlanmış olan bir “Çevre Gönüllüsünün Seçilmesi, Eğitimi ve Görevleri Hakkında Yönetmelik Taslağı” bulunmaktadır. Fakat bu güne kadar bu Yönetmelik Taslağı” Bakanlıkça onaylanarak yürürlüğe girmiş değildir.

Bu Yönetmelik Taslağının 5. maddesinde “Çevre Gönüllüsü” adaylarında aranacak şartlar, çevre gönüllüsünün seçilme yöntemi ve süreçlerini ise aynı yönetmelik taslağının 6. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlemiştir.

Çevre Gönüllüsü Aktivist:

Tanımı: Çevre Gönüllüsü Aktivist: “İnsan onuruna saygılı ve çevreye duyarlı bir kişi olarak insani ve çevresel değerleri korumak için gönüllü olarak, kişisel veya diğer kişi ve kuruluşlarla dayanışma içinde hareket ederek, kanunların izin verdiği sınırlar içinde çevreyi koruyucu hareketlere katılan, çevreye duyarlılığı yaymak ve pekiştirmek için ücret talep etmeksizin çalışan kimsedir” şeklinde tanımlayabiliriz.

Çevre ve çevrenin korunması ile ilgili Sivil Toplum Kuruluşlarında yönetici veya üye olarak görev yapan kişilerin her biri “Çevre Gönüllüsü Aktivist” olarak kabul edilirler. Söz konusu sivil toplum kuruluşlarında görev yaptıkları sürece aşağıda metni yazılı “Çevre Gönüllüsü Aktivist” andını içmiş ve andın “Çevre Gönüllüsü Aktivistin Değerleri” başlığı altında belirtilen içeriğini kabul etmiş sayılırlar. Davranış, karar ve eylemlerinde andın içeriğine aykırı durumu tespit edilenler ilgili Sivil Toplum Kuruluşunun yetkili organının kararıyla yönetim veya üyelik görevinden çıkarılırlar.

Çevre Gönüllüsü Aktivistin Değerleri:

a) İnsan haklarına, çevresel değerlere ve kamu düzenine saygı: Çevre gönüllüsü aktivist, insanı doğal ve kültürel çevresi ile bir bütün kabul eder. İnsanı, insanlık değerlerini ve çevreyi korumayı amaç edinmiştir. Bir çevre aktivisti olarak, çevre duyarlılığı ve çevreyi koruma amaçlı olarak gerçekleştirdiği eylemlerin siyasi gösteri, karşı duruş veya kamu düzenini bozucu, zarar verici veya yıkıcı anarşik hareket ve davranışlara alet edilmesini mümkünse önlemek yoluna gider. Güvenlik güçlerinin görevlerini yapmasını engellemez. Kanunsuz ve kamu düzenini bozucu eylemler içinde yer almaz. Bir gönüllü çevre aktivisti olarak, başkalarına karşı küçültücü, hakaret ve sövme içeren söz ve davranışlarda bulunmaz.

b) Gönüllülük: Çevre gönüllüsü aktivist bir gönüllüdür. Kamusal veya özel görevi dolayısıyla bir ücret karşılığında veya kamusal bir yetkiye dayanarak ücret almadan çevrenin korunması konusunda çalışan ve katkı sağlayan kişiler çevre gönüllüsü aktivist sayılmaz.

c) Çevreye Duyarlılık: Çevre gönüllüsü aktivist, insani ve çevresel tehlikelere karşı duyarlıdır. Çevrenin korunması için iyi ve yararlı olanın gerçekleşmesi, zararlı olanın önlenmesi için çalışır. Bulunduğu ülkenin Kanunlarına ve kamu düzenine saygılı olarak en uygun ve etkili yöntemle duyarlılığını ortaya koyar. İlgililerin dikkatini çeker. Çevreyi koruyucu, gözetici ve denetleyici olarak düşüncelerini açıklar ve çevreyi koruyucu eylemlerini barışçı bir biçimde ortaya koyar.

d) Bütünlük: Çevre gönüllüsü aktivist, bireysel, ailevi, toplumsal ve hak ve sorumlulukları ile bir bütündür. İnsani ve çevresel duyarlılığı ve eylemleri diğer hak ve sorumluluklarından ayrı ve bağımsız olarak düşünülemez.

e) Dürüstlük ve güvenilirlik: Çevre gönüllüsü aktivist, dürüst, güvenilir, kanunlara saygılı ve çevreye duyarlı bir kişi olarak diğer insanlarla hoş karşılanmayacak kamu düzenine, genel ahlaka ve kutsal sayılan değerlere aykırı söz, fiil ve eylemlerden kaçınır.

f) Dayanışma: Çevre gönüllüsü aktivist, evrensel insan haklarına saygı ve çevrenin korunması bilincini, her türlü eğitim faaliyetlerine katılmak ve farkındalık yaratan etkinlikler oluşturmak, yaymak konusunda çaba sarf eder. Bu konularda bireysel veya örgütlü olarak diğer kişi ve kurumlarla dayanışma içinde olur.

g) Kanunlara saygı ve kamu yararını gözetmek: Çevre gönüllüsü aktivist, insani ve çevresel

tehlikelerin ortaya çıkması sonucunu doğuracak kamusal ve özel nitelikteki karar, düzenleme, proje ve uygulamaları önleyici veya kamuoyu oluşturucu yasal girişimlerde bulunur. Bir gönüllü çevre aktivisti olarak yapacağı veya katılacağı her türlü eylem ve davranışlarında kanunlara, kamu güvenliğine ve başkalarının haklarına saygılı olur. Kendisinin ve başkalarının sağlıklı bir çevrede, insan onuruna yaraşır bir biçimde yaşama hakkını korumak için çaba gösterir. Çevreye duyarlılık görünümü altında kamunun ve başkalarının korunması gereken haklarına, kamu güvenliğinden sorumlu yasal organların karar ve düzenlemelerine aykırı davranışlarda bulunmaktan kaçınır.

h) Siyasi, ideolojik, dini her türlü ayırımdan kaçınmak: Bir çevre gönüllüsü aktivist olarak, çevre duyarlılığı ve çevreyi koruma amaçlı olarak katıldığı veya gerçekleştirdiği eylemlerin siyasi gösteri, karşı duruş veya kamu düzenini bozucu, zarar verici veya yıkıcı anarşik hareket ve davranışlara alet edilmesini mümkünse önlemek yoluna gider. Güvenlik güçlerinin görevlerini yapmasını engellemez. Kanunsuz ve kamu düzenini bozucu eylemler içinde yer almaz. Eylem ve davranışlarında siyasi, dini veya ideolojik bir mensubiyet, taraftarlık ve amaç sergilemekten kaçınır.

Çevre Gönüllüsü Aktivist Andı:

“Bir çevre gönüllüsü aktivist olarak, hiçbir ayırım yapmadan insanları seveceğime, tüm insanlığın ortak malı ve ayrılmaz bir parçası olan çevrenin ve çevresel değerlerin korunması, Anayasal bir hak olan, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkımın sürdürülebilir bir şekilde sağlanması için uyarı, önleme dahil diğer görevlerimi dürüst, güvenilir bir şekilde ve dayanışma anlayışı içinde yerine getireceğime, ülkemin ve bulunduğum ülkenin kanunlarına, kamu yararı başta olmak üzere başkalarının haklarına saygılı olacağıma ant içerim.”

3. Sonuç

Çevrenin ve çevresel değerlerin önemi her geçen gün artmaktadır. Çevrenin etkin korunması bireyler dahil herkesin duyarlı olmasını gerektirmektedir. Bilhassa çevreye karşı duyarlı ve bu konuda çaba gösteren kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin faaliyet ve eylemlerinde ölçülü olmaları, maksadı aşan eylemlerden kaçınmaları önem arz etmektedir. Halkımıza mal olmuş ünlü bir deyişle: “Kaş yapayım derken göz çıkarmamak gereklidir”.

Devletler dahil, ulusal ve uluslar üstü resmi ve yarı resmi kuruluşlar tarafında kendilerine çevreyi koruma ve çevrenin korunmasına ilişkin görev ve sorumluluk verilen çevre yönetim örgütü dışında kalan önemli bir sivil toplum kesimi bulunmaktadır. Özellikle bu kesimde yer alan kişi ve sivil toplum kuruluşlarında görev yapanların çevrenin korunmasına ilişkin haklarını kullanır ve gerekli duyarlılığı gösterirken özenli ve ölçülü olmaları gerekmektedir. Çevre hakkının kötüye kullanılması sonucunu doğurabilecek eylem ve davranışlardan kaçınmaları gerekmektedir. Eylemlerinde genel kabul görmüş ahlaki değer ve ölçülere uygun hareket etmeleri yanında bu hususların bir öz denetim ilkesi olarak benimsenmesi ve tavsiye edilmesi yararlı olacaktır.

Bu bildiri metninde, “Çevre Gönüllüsü” kişilerin ahlaki sorumlulukları kapsamında yer verdiğimiz ve “Çevre Gönüllüsü Aktivist” tanımı çerçevesinde belirlemeye çalıştığımız değerler bütünü ve “Çevre gönüllüsü aktivist andı” şeklinde teklif edilen metnin sempozyum kapanış bildirgesinde müzakere edilerek kabul ve tavsiye edilmesini Sempozyum Düzenleme Kuruluna saygı ile

önermekteyiz.

Kaynaklar

- url-1 <http://www.ab.gov.tr> TC. Avrupa Birliği Bakanlığı, Türkiye'nin Yeni Avrupa Birliği Stratejisi (Siyasi Reform Sürecinde Kararlılık, Sosyo-Ekonomik Dönüşümde Süreklilik, İletişimde Etkinlik).
- url-2 <http://www.ab.gov.tr/index.php?=92> TC. Avrupa Birliği Bakanlığı, 27. Fasıl: Çevre, Avrupa Birliği Çevre Politikaları.
- YALÇIN, A.Z., Küresel Çevre Politikalarının Küresel Kamusal Mallar Perspektifinden Değerlendirilmesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:12, sayı: 21, Haziran 2009, s. 288-309.
- SARIKAYA, H.Z., Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Çevre Politikaları ve Uygulamaları, SKKD, Cilt:14, Sayı: 1, 2004, s.1 – 10.
- url-3 <http://www.Rec.org.tr> Bölgesel Çevre Merkez (REC), (Hazırlayan: Gülün EGELİ), Türkiye AB. Çevre Müktesebatı Semineri, AB Çevre Politikaları ve Gelişmeler, 9 – 10 Temmuz 2012, Ankara.
- url-4 <http://www.yaklaşım.com.tr> FERHATOĞLU, E., Avrupa Birliğinde Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri, e-yaklaşım, Ekim 2003, sayı:3.
- ILGAZ, M., CİHANGİR, D., BOZÇAĞA, M. Ö., Tüketici Hakları ve Avrupa Birliğinde Tüketici Politikası, İktisadi Kalkınma Vakfı, Mart, 2010.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, Avrupa Birliği Çevre Politikaları
- DİNÇ, G., Sorularla Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi, Türk Barolar Birliği Yayını No: 102, Ankara, 2006, s. 165 vd.
- ÇOKGEZEN, J., Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt: XXIII, Sayı: 2, 2007.
- ALICA, S., Çevrenin Denetiminde İdarenin Sorumluluğu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: XV, sayı: 4, 2011, s. 87 – 119.
- TURGUT, N., Kirleten Öder İlkesi ve Çevre Hukuku
- KESER, L., Dürüstlük Kuralı ve Konkordato Mühleti Bakımından Önemi, Mahmut Tevfik BİRSEL'E Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, İzmir, 2001, s. 253 vd.